

УДК 336.012.23 (075.8)
DOI: 10.31891/2307-5740-2020-280-2-48

ДЖЕДЖУЛА В. В., ЄПІФАНОВА І. Ю., ГУМЕНЮК В. С.
Вінницький національний технічний університет

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан машинобудівної промисловості України. Проаналізовано галузеву структуру економіки, динаміку обсягів реалізованої продукції машинобудівної галузі за у її зіставленні з промисловий комплексом у цілому. Досліджено динаміку змін фінансових результатів до оподаткування, та капітальні інвестиції машинобудівної галузі в цілому та в розрізі її видів виробництв протягом 2010–2019рр. Визначено основні фактори, що обмежують розвиток і модернізацію машинобудування, окреслено основні проблеми функціонування галузі. Запропоновано напрями подолання економічного спаду машинобудівних підприємств.

Ключові слова: машинобудівна промисловість України; промисловість; галузь; конкурентоспроможність; перспективи розвитку.

DZHEDZHULA V., YEPIFANOVA I., HUMENIUK V.
Vinnytsia National Technical University

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE MACHINE-BUILDING INDUSTRY OF UKRAINE

The purpose of the article is to determine the prospects for the development of the machine-building industry of Ukraine on the basis of the analysis of the machine-building complex.

The article investigates the current state and tendencies of development of the machine-building industry of Ukraine. Its leading role in shaping the production potential of other sectors of the economy and ensuring the scientific and technological progress of the country has been established. The sectoral structure of the economy and the dynamics of production volumes of the machine-building industry over a number of years in its comparison with the industrial complex as a whole are analyzed. It has been determined that it is more sensitive to the effects of destabilizing environmental factors, as evidenced by the negative trends in the number of enterprises in the studied economic sector, and a significant proportion of unprofitable economic entities. On the basis of data on the dynamics of the indices of competitiveness of machine-building of Ukraine in the foreign market, it is concluded that there is no competitive advantage. The main factors limiting the development and modernization of the studied industry are outlined, the main problems of its operation are identified: outdated equipment, poor quality and competitiveness of products, lack of financial resources and investments, crisis situation of the domestic economy. Strategic solutions to overcome machine-building enterprises recession are suggested.

Mechanical engineering should remain one of the most high-tech industries. The machine-building industry plays a key role in ensuring the innovative development of the economy. At the same time, in recent years the state of development of the machine-building industry of Ukraine needs significant improvement, the industry has significant opportunities to form new and strengthen existing competitive advantages in both foreign and domestic markets, which can be the basis for further sustainable development of machine building.

Key words: machine building industry of Ukraine; industry; competitiveness; development prospects.

Постановка проблеми. У більшості розвинених країн світу, потужний промисловий сектор є фундаментом для забезпечення технологічного прогресу та необхідною передумовою формування потенціалу розвитку країни. Машинобудування – одна з найбільш пріоритетних і важливих галузей української промисловості, не зважаючи на значне скорочення виробництва протягом останніх десятиліть. Хоча цей сектор вже може й не бути ключовим джерелом масштабного збільшення кількості робочих місць (яким стає сфера послуг), він усе ще залишається критичним чинником зайнятості населення, продуктивності праці, інновацій та торгівлі. Це забезпечується за рахунок інших секторів економіки, споживання населенням країни продукції промисловості (техніки, обладнання, інструментів), транспортних засобів, товарів для дому (автомобілі, пральні машини, холодильники тощо). Динаміка машинобудівного комплексу суттєво впливає на загальний стан економіки країни.

На сьогодні машинобудівна промисловість потребує інтенсивного відновлення та модернізації, що зумовлює необхідність постійного моніторингу економічного стану підприємств машинобудування, визначення проблемних аспектів і формування напрямів їх подальшого усунення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження стану машинобудівної промисловості протягом останнього десятиріччя приділено значну увагу. Зокрема, у працях Соколова Л. В., Стойка О. В. [2], Сак Т. В. [5], Циганова О. С., Бурлан С. А., Каткова Н. В. [6], Крамаренко І. С., Хмелик О. А. [7]. Проте в умовах нестабільного та мінливого середовища, існує необхідність регулярного моніторингу економічного стану та визначення перспектив розвитку машинобудівної промисловості України, що і зумовило вибір теми дослідження.

Формулювання цілі статті. Метою статті є визначення перспектив розвитку машинобудівної галузі України на основі здійсненого аналізу діяльності машинобудівного комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Машинобудування – одна з найважливіших галузей національної економіки, яка виробляє не тільки товари для споживачів, але і продукцію, спрямовану на виробництво товарів і послуг підприємствами інших галузей. Саме тому підприємства машинобудівної галузі мають виробляти конкурентоспроможну продукцію та бути конкурентоспроможними. Під конкурентоспроможністю розуміємо комплексну характеристику підприємства, що дає змогу ідентифікувати здатність господарського суб'єкта ефективно оперувати наявними ресурсами та можливостями, а також спроможність вести ефективнішу діяльність порівняно з іншими підприємствами галузі [1].

Машинобудівна промисловість поєднує багато секторів, взаємодія яких зумовлює існування цілого комплексу. Галузь налічує 27 видів економічної діяльності і, згідно з КВЕД 2010, включає такі секції: виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; виробництво електричного устаткування; виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань; виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів [2].

За даними Державної служби статистики України, станом на кінець 2018 р. у машинобудуванні діяло 6969 суб'єктів господарювання. Загалом, кількість підприємств машинобудівної промисловості зменшилась майже на 25%, адже у 2010р. машинобудівна промисловість налічувала 9195 од. суб'єктів господарювання (рис. 1). Однак, аналізуючи динаміку за досліджувану роки, видно, що найбільший спад відбувся у 2012 р. (зменшення на 30%). Тоді як у 2016р. почалось поступове зростання кількості діючих підприємств. Що однозначно вказує на покращення економічного стану даної галузі.

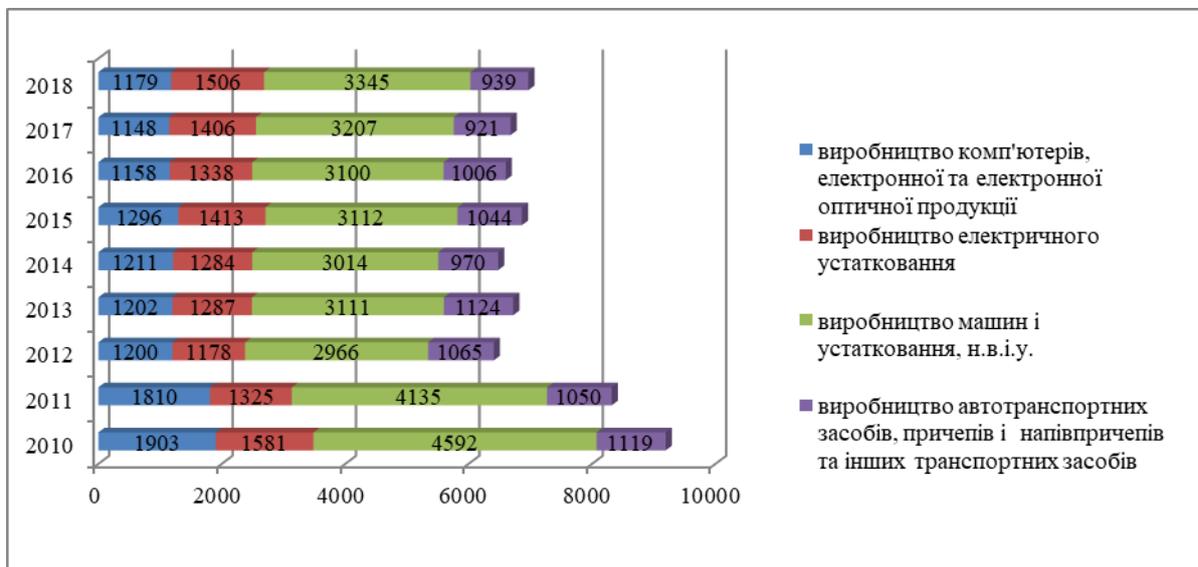

Рис.1. Кількість суб'єктів господарювання машинобудівної промисловості (одиниць)

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Основні скорочення одиниць суб'єктів господарювання відбулись у секції виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції а також виробництва машин і устаткування, н.в.і.у., а саме на 38% (724 од.) та 27% (1247од.) відповідно. На 16% зменшилась кількість підприємств з виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів. Найменшого скорочення зазнала секція з виробництва електричного устаткування, лише на 5%.

Машинобудування є однією з високотехнологічних галузей промисловості. Їй належить ключова роль у забезпеченні науково-технологічного прогресу та інноваційного розвитку економіки. Її продукція, – а це засоби виробництва, різні види озброєння та побутові товари довгострокового використання, – створюючи технологічну компоненту модернізації, визначають як науково-технічний рівень промислового виробництва, так і ефективність економіки загалом.

Узагальнюючим показником, який відображає виробництво різних видів продукції машинобудування є обсяг реалізованої продукції. Частка реалізованої продукції машинобудівної промисловості до загального обсягу у 2019р. становить 7,2. У порівнянні з 2010-2011 рр. (9,3 та 10,1 відповідно) даний показник дещо зменшився. Однак, мінлива динаміка показника зберігається протягом останніх 7 років. Найбільшу частину продукції машинобудівної галузі реалізується від виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів та виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань. Така тенденція прослідковується впродовж всього досліджуваного періоду.

Слід зазначити, що у кількісному вираженні досліджувана категорія показує позитивну динаміку. Загальний обсяг реалізованої продукції машинобудівної промисловості збільшився на 112544,2 млн. грн. (рис. 2).

Суттєвою перешкодою до розширення обсягів машинобудування й поліпшення структури промисловості стає наявність ризиків, пов'язаних із можливістю часткової втрати контролю над окремими машинобудівними підприємствами, які працювали переважно на російський ринок. Особливо вразливими виявилися високотехнологічні галузі (літакобудування, суднобудування, виробництво космічних літальних апаратів). Також гальмівним чинником для вітчизняного машинобудування є труднощі кредитування і залучення додаткового іноземного капіталу [4].

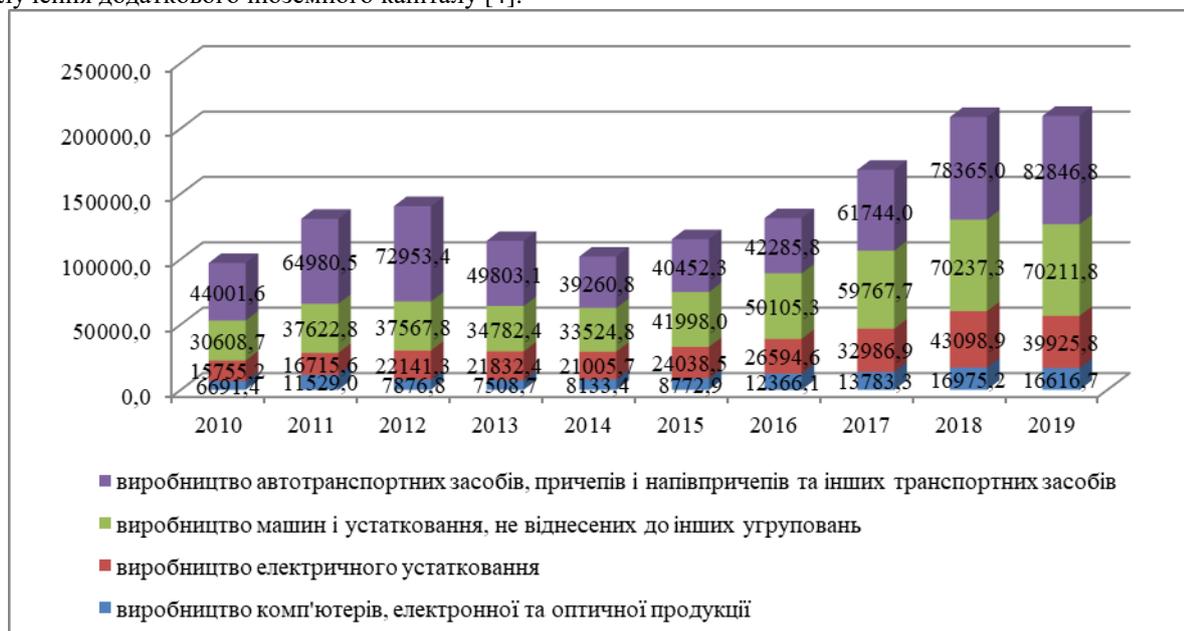

Рис. 2. Обсяг реалізованої продукції машинобудівної промисловості, 2010-2019рр. (млн. грн.)

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Протягом 2011-2012 рр. відбувається поступове зростання обсягу реалізованої продукції машинобудування (130847,9 млн. грн та 140539,3 млн. грн)

Однак за 2014 величина даного показника значно знизилась, та становила 10194,7 млн. грн. З 2015р починається поступове зростання обсягів реалізованої продукції машинобудівної промисловості.

Найбільше зростання за весь період, відбулось у секції виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань та виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – 39603,1 млн. грн та 38845,2 млн. грн відповідно. Таким чином обсяг реалізованої продукції даних секцій за 2019 р. становить 70211,8 млн. грн та 82846,8 млн. грн..

Підприємства з виробництва електричного устаткування за 2019 р. реалізувало продукції на 39925,8 млн. грн., що на 24170,6 млн. грн більше ніж у 2010 р.

Фінансовий стан підприємств машинобудівної промисловості протягом досліджуваного періоду показує значну позитивну динаміку (рис. 3). За 10 років, підприємств, які отримали прибуток збільшилося на 17%, з 60% - у 2010 р. до 77% - у 2019 р.

В цілому фінансовий результат до оподаткування підприємств машинобудівної промисловості зріс на 14266,7 млн. грн., майже на 150%.

Найменше прибутку було отримано у 2013 р. – 9597,8 млн. грн. Однак, з 2015 р. прослідковується поступове покращення ситуації. І вже у 2019р. позитивний фінансовий результат становив 24038,2 млн. грн.

Збиток, які отримували підприємства машинобудівного комплексу поступово зростав з 2912,5 млн. грн. у 2010 р. до 4070,8 млн. грн. у 2013 р. У 2014 р. відбувся значний стрибок, внаслідок чого збиток підприємств становив вже 30343,0 млн. грн. Таке погіршення ситуації прослідковується як на підприємствах промисловості взагалі, так і у машинобудуванні зокрема, через політичне та економічне кризисне становище в Україні. Наступного року значних змін не відбулось - 28602,3 млн. грн. збитків отримали підприємства в 2015р.

З 2016 р. ситуація починає покращуватись, хоч і динаміка залишається мінливою. У 2019 році підприємства машинобудівної промисловості отримують 4255,0 млн. грн. збитків. Що на 46% більше ніж у 2010 р. однак в рази менше ніж у 2014р.

Капітальні інвестиції у машинобудівну промисловість зазнали значно зростання, адже у порівнянні з 2010р, даний показник збільшився майже в двічі. Таке зростання відбулось у кожній секції галузі (рис. 4).

Інвестиції у виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції за досліджуваний період, зросли на 200%. Однак найбільшого значення вони досягли у 2018р., а саме 955,7 млн. грн.. і вже у 2019 р. відбулось зменшення вкладень на 30%. Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів у 2019 р. отримало 5374,4 млн.грн інвестицій. Тобто на 3694,2 млн.грн. більше

ніж у 2010р. Вкладення у секцію виробництва електричного устаткування зросли на 1094,9 млн.грн. і становили 1758,4 млн.грн. Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань у 2019р. здійснило 3176,4 млн.грн, інвестицій що в два рази більше ніж 2010р. Однак як і у всіх інших секціях галузі машинобудування, найбільше капітальних інвестицій було отримано у 2018р. - У порівнянні з 2018р, у 2019р величина інвестицій зменшилась на 20%.

Рис.3. Фінансовий результат підприємств машинобудування до оподаткування за 2010-2019 рр.. (млн.грн)
Джерело: сформовано автором на основі [3]

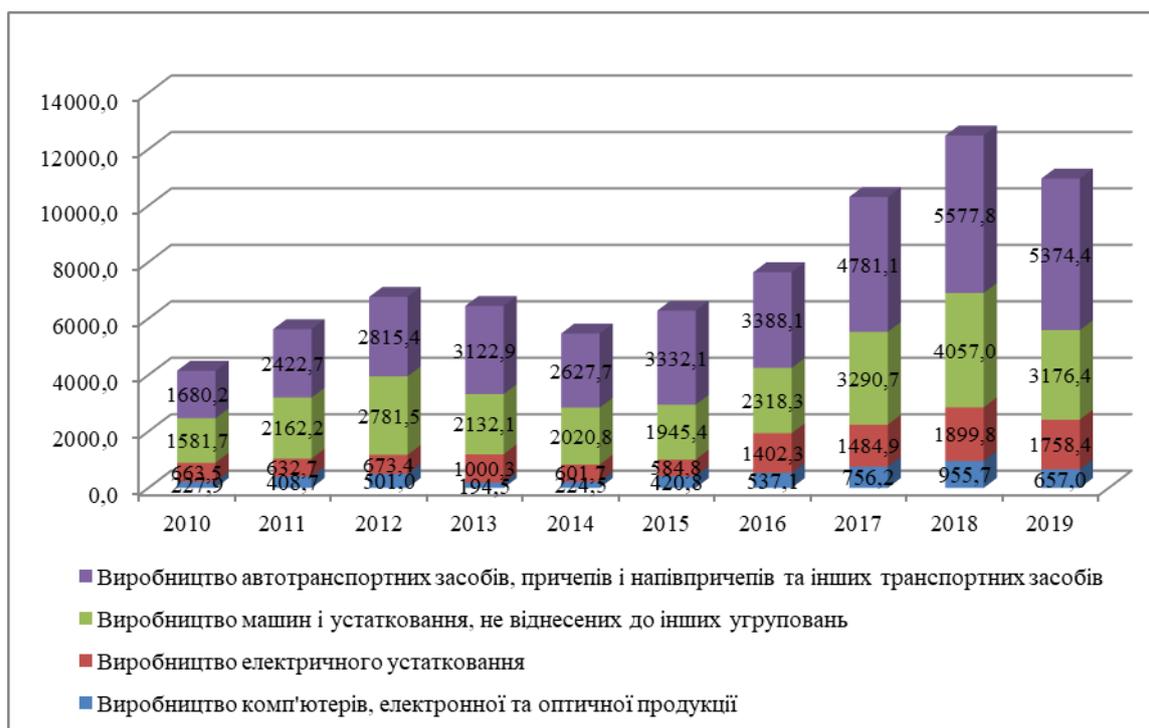

Рис. 4. Капітальні інвестиції машинобудівних підприємств у 2010-2019 рр. (млн. грн.)
Джерело: сформовано автором на основі [3]

Загально визнаним є те, що саме інновації сприяють економічному зростанню, а належне фінансове забезпечення інноваційної діяльності сприятиме підвищенню конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і країни в цілому. В сучасних умовах господарювання джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств є досить обмеженими, що спричинене низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів. Зниження кредитного рейтингу України, глибока фінансова криза, проведення ООС призвели до значного відтоку інвестицій [4]. Аналіз свідчить, що підприємства власними силами намагаються здійснювати ефективну господарську діяльність. Основним джерелом фінансування діяльності та

інноваційного розвитку є власні кошти підприємств (70–82% від загального обсягу інвестицій), причиною чого є зниження розміру прямих іноземних інвестицій у машинобудівну промисловість, висока вартість кредитних ресурсів. За середньої рентабельності машинобудівних підприємств 3% користуватися кредитними ресурсами можуть лише окремі підприємства [5]. Саме це й зумовлює обмеженість фінансування інновацій, нестачу оборотних коштів, породжуючи низьку конкурентоспроможність та високу кредиторську заборгованість.

Серед основних чинників, які стримують розвиток галузі можна вважати такі [2, 4, 6-8]:

- застаріле матеріально-технічне забезпечення, високий рівень зносу основних засобів, значна витратомісткість продукції;
- брак власних фінансових ресурсів для забезпечення розвитку виробництва та впровадження інновацій, нестійкий фінансовий стан машинобудівних підприємств;
- брак інвестицій;
- висока імпортозалежність національного ринку продукції машинобудування, низький рівень платоспроможного попиту всередині країни;
- низька конкурентоспроможність продукції;
- нестабільна фінансово-економічна та політична ситуація в країні, інфляційні процеси, підвищення цін на ресурси;
- низький рівень інноваційної активності машинобудівних підприємств;
- відсутність реальної державної підтримки та ефективних програм розвитку галузі, що передбачають чітко визначені джерела фінансування.
- нерозвиненість інфраструктури та ринків збуту, недосконалість нормативно-правової бази стимулювання та регулювання виробництва високотехнологічної продукції;
- значна втрата виробничих потужностей внаслідок проведення АТО, проблеми з російським ринком збуту.

Відносно невеликий обсяг національного ринку обмежує можливості для росту місцевих фірм та використання наявного потенціалу. Таким чином, сектор повинен орієнтуватися на зовнішні ринки для подальшого зростання. Можливості розвитку за кордоном будуть використані лише за умови відповідності національного законодавства законодавству цільових ринків.

Для вирішення наведених проблем була розроблена Експортна стратегія для сектору машинобудування [9].

Вона містить сформульовані стратегічні цілі, що допоможуть вивести машинобудівну промисловість України на міжнародний ринок. Цими трьома стратегічними цілями є:

Удосконалити бізнес–середовище в сфері виробництва продукції машинобудування та послуг, які можуть експортуватися. Підприємства потребують сприятливого бізнес–середовища, щоб мати змогу сформулювати належну пропозицію. Щоб забезпечити довгостроковий розвиток сектору, акцент робиться на створенні належних умов для активізації підприємництва та інновацій у середньостроковій перспективі.

Посилити конкурентоспроможність машинобудівного сектору на зовнішніх ринках. Перспективний погляд на цю стратегічну ціль передбачає, що поліпшення регуляторного середовища в Україні зменшить навантаження та витрати на ведення бізнесу для фірм. Розвиток національного виробничого потенціалу вимагає посилення підприємств з тим, щоб бізнес мав можливість виробляти і продавати свої товари/послуги на умовах прибутковості.

Сприяння інтеграції українських виробників до глобальних ланцюгів створення вартості. Підвищення експортної конкурентоспроможності залежить, зрештою, від спроможності українських компаній включитися в наявні та майбутні міжнародні ланцюги створення вартості. З огляду на географічну близькість до країн, які формують глобальні ланцюги створення вартості, та успіх сусідніх країн ЄС у їх використанні, український машинобудівний сектор має цікаві перспективи у цьому напрямі.

Висновки. Отже, машинобудування має залишатись однією із найбільш високотехнологічних галузей промисловості. Саме машинобудівній галузі належить основна роль в забезпеченні інноваційного розвитку економіки. Разом з тим, в останні роки стан розвитку машинобудівної галузі України потребує суттєвого покращення, має значні можливості до формування нових і посилення існуючих конкурентних переваг як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, які можуть бути підґрунтям для налагодження подальшого стійкого розвитку машинобудування.

Література

1. Джеджула В. В. Конкурентоспроможність підприємства як економічна категорія / Джеджула В. В., Спіфанова І. Ю., Гуменюк В. С. // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2018. – №6. – С. 116-121.
2. Соколова Л. В. Сучасний стан машинобудування України та тенденції його розвитку за умов незбалансованої економіки / Соколова Л. В., Стойка О. В. // Ефективна економіка. – 2019. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7378>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Спіфанова І. Ю. Управління інноваційною діяльністю промислових підприємств: теоретико-методологічні аспекти фінансового забезпечення: монографія / Спіфанова І. Ю. – Вінниця: ВНТУ, 2019 – 384 с.
5. Сак Т. В. Діагностика причин кризи машинобудівних підприємств України / Сак Т. В. // Економіка та суспільство. – 2018. – Вип. 19. – С. 604–611.

6. Циганова О. С. Оцінювання результативності діяльності підприємств машинобудування України / Циганова О. С., Бурлан С. А., Каткова Н. В. // Проблеми економіки. – 2020. – №1. – С. 197–206.
7. Крамаренко І. С. Дослідження та тенденції сучасного стану інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України / Крамаренко І. С., Хмелик О. А. // Економіка та держава. – 2020. – № 1. – С. 73–77.
8. Yepifanova I. Methodology of evaluation of innovative potential of enterprises / Yepifanova I, Dzhedzhula V. // Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. – 2020. – 6(3). – С. 171-190. – Режим доступу: <https://are-journal.com/index.php/are/article/view/343>.
9. Експортна стратегія для сектору машинобудування 2019-2023. – Режим доступу: <https://cutt.ly/egwduLT>.

References

1. Dzhedzhula V. V., Yepifanova I. Yu., Humeniuk V. S. Konkurentospromozhnist pidpriyemstva yak ekonomichna katehoriia. Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. 2018. No. 6. Pp. 116-121.
2. Sokolova, L., Stoyka, O. Suchasnyi stan mashynobuduvannia Ukrainy ta tendentsii yoho rozvytku za umov nezbilansovanoi ekonomiky. Efektyvna ekonomika. 2019. vol. 11, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7378>
3. State Statistics Service. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Yepifanova I. Yu. Upravlinnya innovacijnoyu diyalnistyu promyslovykh pidpriyemstv: teoretyko- metodologichni aspekty finansovogo zabezpechennya : monografiya. Vinnycya, VNTU, 2019, 384 p.
5. Sak, T. V. Diahnostyka prychn kryzy mashynobudivnykh pidpriyemstv Ukrainy. Ekonomika ta suspilstvo.. 2018. No. 19. Pp. 604-611.
6. Tsyganova O., Burlan S., Katkova N. Evaluation of the effectiveness of machine-building enterprises of Ukraine. Problems of the economy. 2020. vol. 1. Pp. 197–206.
7. Kramarenko, I. and Khmelyk, O. Research and trends of current state of innovative development of machine-building enterprises of Ukraine. Ekonomika ta derzhava. 2020. vol. 1. Pp. 73–77.
8. Yepifanova I., Dzhedzhula V. Methodology of evaluation of innovative potential of enterprises. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. 2020. Vol. 6(3). Pp. 171-190. <https://are-journal.com/index.php/are/article/view/343>
9. Export strategy for the engineering sector 2019-2023. URL: <https://cutt.ly/egwduLT>

Надійшла / Paper received: 13.03.2020
Надрукована / Paper Printed : 06.05.2020